

Катерина ПОНОМАРЬОВА,
Любов ГАЙОВА

Оріон

Українська мова та читання

Частина 2

3
КЛАС

Катерина ПОНОМАРЬОВА
Любов ГАЙОВА

Українська мова та читання

Підручник для 3 класу
спеціальних закладів загальної середньої освіти
(Н 54.1 – Н 54.2)
(у 4-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
Оріон
2020

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідно до Типової освітньої програми колективу авторів
під керівництвом О. Я. Савченко

Умовні позначення:

- — прочитай або розкажи
- — поміркуй і поясни
- — поспілкуйся з іншими
- — напиши
- — попрацюй у парі або групі
- — виконай роботу олівцем
- — виконай завдання на вибір
- — виконай творче завдання
- — виконай завдання вдома
- — розкажи, чи все на уроці тобі було зрозуміло

Пономарьова К. І.

П56 Українська мова та читання : Підручник для 3 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (Н 54.1 – Н 54.2) (у 4-х частинах) : Частина 2 // К. І. Пономарьова, Л. А. Гайова. — Київ : УОБЦ «Оріон», 2020. — 80 с. : іл.

ISBN 978-966-991-065-3.

ISBN 978-966-991-067-7 (Ч. 2).

УДК 811.161.2*кл3(075.2.056.262)

РОЗДІЛ 4. ДІЗНАЮСЯ БІЛЬШЕ ПРО ІМЕННИКИ

РОЗРІЗНЯЮ ІМЕННИКИ — НАЗВИ ІСТОТ І НЕІСТОТ

1. Запиши подані іменники у дві колонки.

Школярі, олівець, артист, ведмідь, трава, телефон, птахи, мікрофон.

ХТО?

ЩО?

Проведи дослідження!

1. Які іменники називають людей і тварин?
2. Які іменники називають усі інші предмети?
3. Прочитай і запам'ятай, як називається кожна група іменників.

Назви людей і тварин — це **назви істот**. Вони відповідають на питання **хто?** Наприклад: *діти, соловей*.

Назви всіх інших предметів — це **назви неістот**. Вони відповідають на питання **що?** Наприклад: *дуб, літак*.

2. Прочитай повідомлення Родзинки. Запитай у вчителя/вчительки значення слів, які тобі не зрозумілі. Випиши в одну колонку **чотири** **назви істот**, а в другу — **чотири** **назви неістот**.

На Житомирщині є унікальний «Замок Радомисль». Колись тут була паперова фабрика. На папері цієї фабрики була надрукована перша в Києві книга — «Часослов». Тепер у замку проходять виставки і концерти. Є трапезна, де подають старовинні страви

та трав'яні чаї. Відтворена і паперова майстерня.

Територія замку з усіх боків оточена водою і парком. Тут б'ють джерела, ростуть рідкісні рослини, живуть видри, норки, бобри, лелеки, плаває риба.

 3. Допоможи Щебетунчикові утворити назви **неістот** від поданих слів. Запиши їх.

Школярка, садівниця, шахтар, фермер, лісник, трактористка, двірник.

 4. Склади і запиши речення з **двома** словами з попереднього завдання.

 5. Розглянь зображення. Розкажи, де побували друзі.

 6. Чи хотілося б тобі побувати на фестивалі дерунів? А може тебе цікавить свято іншої їжі? Напиши про це текст (3–4 речення).

 7. Прочитай, де відбувається фестиваль дерунів. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли назви **істот**.

У місті Коростень щороку у вер(е,и)сні відбувається ф(е,и)стиваль д(е,и)рунів. Господині та кухарі з різних р(е,и)гійонів демонструють м(е,и)стецтво приготування д(е,и)рунів. А відвідувачі ф(е,и)стивалю визначають найкращі страви.

РОЗРІЗНЯЮ ВЛАСНІ І ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ

1. Спиши речення, вставляючи пропущені слова. Підкресли іменники.

1. Світязь і Синевир — це 2. Україна й Італія — це 3. Леся Українка і Грицько Бойко — це

Проведи дослідження!

1. Поясни, що називають іменники, написані з великої букви.
2. Як думаєш, вони є власними назвами чи загальними? Перевір себе за правилом.

Прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів — це **власні назви**. Їх пишемо з **великої** букви.

Загальні назви даються багатьом предметам. Їх пишемо з **малої** букви. Наприклад: *гори Карпати, вулиця Хрещатик, кішка Мурка*.

2. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

Друзі відвідали парк у місті Коростень на Житомирщині. Там є пам'ятники, які відтворюють історію міста.

Друзі дізналися, що Коростень був столицею древлян. У ньому правив князь на ім'я Мал. Пізніше в Коростені жила княгиня Ольга. Там народився князь Володимир, який хрестив Київську Русь.

3. Випиши в колонку **власні** назви з тексту про Коростень. Добери й запиши поруч загальну назву до кожного слова.

4. Спиши сполучення слів. Вибери з дужок потрібну букву. Допиши ще **два** сполучення власних і загальних назв.
(Ч,ч)орне (М,м)оре, (Х,х)удожниця (К,к)атерина
(Б,б)ілокур, (Р,р)ічка (Д,д)ніпро, (С,с)ело (Д,д)убки.

5. Дай відповіді на запитання Читалочки. Запиши утворений текст.

1. У якому місті чи селі ти живеш? 2. На якій вулиці?
3. Чи є у вашій місцевості річка, гори, море? 4. Як вони називаються?

6. Допоможи Щебетунчикові дібрати по **три** власні назви до поданих загальних. Запиши їх.

імена

міста

села

річки

7. Пригадай імена і прізвища **трьох** відомих людей — **співака** або **співачки**, **спортмена** або **спортсменки**, **письменника** або **письменниці**. Склади з ними речення і запиши. Підкресли власні назви.

ЗАПИСУЮ ВЛАСНІ НАЗВИ З ВЕЛИКОЇ БУКВИ

1. Разом з однокласниками розіграйте сценку.

Гаджик: Друзі, ви знаєте, хто такий Сергій Корольов?

Щебетунчик: Я думаю, це космонавт!

Читалочка: Ні! Це конструктор космічних кораблів.

Родзинка: На його ракетах літали в космос перші космонавти: Юрій Гагарін, Павло Попович та інші.

Гаджик: А ще Сергій Корольов наш земляк.

Читалочка: Так. Адже він народився в Житомирі.

Родзинка: У цьому місті є музей космонавтики.

Щебетунчик: Мені дуже хочеться там побувати!

2. Випиши з розмови друзів власні назви. Підкресли в них орфограми.

3. Розглянь малюнки. Напиши, де побували друзі, і що кого зацікавило.

4. Прочитай інформацію Гаджика. Поясни, як розумієш значення виділених слів. Перевір себе за тлумачним словником.

У космосі є українські імена: **астероїд Україна**, малі планети — **Леся Українка**, **Іван Франко**, **кратери** — **Тарас Шевченко**, **Сергій Корольов**... Багато малих зірок мають назви українських міст: **Київ**, **Полтава**, **Одеса** та інші.

За Аллою Корсунь

5. Випиши в колонку власні назви з тексту про космос. Запиши поряд дві загальні назви до кожного з виписаних слів.

Зразок: *Борис Патон — учений і кратер.*

6. Прочитай повідомлення Читалочки. Доповни останнє речення. Спиши текст, розкривши дужки.

Першим (У,у)країнцем у космосі був (П,п)авло (П,п)опович. Звісно, його вважали радянським

космонавтом. Була тоді (К,к)раїна (Р,р)адянський (С,с)оюз. Але народився і виріс він у (М,м)істечку (У,у)зин, що на (К,к)иївщині.

Першим космонавтом незалежної (У,у)країни став

7. Пригадай п'ять імен і прізвищ відомих людей України. Запиши, хто ці люди. Підкресли власні назви.

Зразок: Леонід Каденюк — перший космонавт незалежної України.

РОЗПІЗНАЮ ІМЕННИКИ, ЯКІ УТВОРИЛИСЯ ВІД ДІЄСЛІВ І ПРИКМЕТНИКІВ

1. Постав питання до поданих слів. Поясни, до якої частини мови вони належать.

Лікар, дослідження, знання, доброта, школа, милосердя, мудрість, діти.

Проведи дослідження!

1. Випиши в колонку іменники, які не можна проілюструвати малюнками.
2. Поясни, від яких частин мови вони утворились.
3. Запиши ці слова в другу колонку.
4. Зроби висновок — від яких частин мови можуть утворюватися іменники.

2. Утвори іменники від поданих прикметників за зразком.

Зразок: *чемний* — *чемність*.

Швидкий, молодий, спритний, здоровий, смачний, щедрий.

3. Із **двома** з утворених у попередньому завданні іменників склади і запиши речення.

4. Прочитай текст, який зацікавив Читалочку. Зі слів, що в дужках, утвори іменники.

Найбільший у Європі плавучий фонтан розташований у Вінниці! Це навіть не один фонтан, а світломузичне шоу фонтанів. **(Неповторний)** і **(красивий)** фонтанів викликає **(захоплюватися)** у глядачів. Справляє на них неймовірно **(вражати)**.

(Унікальний) вінницького фонтана в тому, що він плавучий. Для **(зберігати)** взимку фонтан затоплюється і перебуває під льодом.

5. Випиши з тексту в колонку слова, подані в дужках. Утвори від кожного іменник і запиши в другу колонку.

6. Спиши виділену частину тексту про фонтан, замінивши слова, що в дужках, утвореними іменниками.

7. Чи хотілося б тобі потрапити на шоу фонтанів? А може ти там уже побував/побувала? Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Утвори іменники від поданих дієслів за зразком. Із **двома** з утворених іменників склади і запиши речення.

Зразок: *читати — читання.*

Змагатися, полювати, сміятися, бігати, плавати, співати, грати, чекати, малювати.

ВИЗНАЧАЮ РІД ІМЕННИКІВ

1. Прочитай слова в колонках.

автобус	вулиця	місто
океан	річка	озеро
лимон	грушка	яблуко
ведмідь	сорока	кошеня

Проведи дослідження!

1. Визнач, у якій колонці іменники можна замінити словом **він**.
2. У якій колонці іменники можна замінити словом **воно**?
3. Яким словом можна замінити іменники в колонці, що залишилася?
4. Прочитай правило про ці групи іменників.

Іменники, які можна замінити словом **він**, належать до **чоловічого** роду. До них можна додати слово **мій**. Наприклад: *плащ (він, мій)*.

Іменники, які можна замінити словом **вона**, належать до **жіночого** роду. До них можна додати слово **моя**. Наприклад: *куртка (вона, моя)*.

Іменники, які можна замінити словом **воно**, належать до **середнього** роду. До них можна додати слово **моє**. Наприклад: *пальто (воно, моє)*.

2. Допоможи Гаджикові визначити рід поданих іменників. Запиши їх у відповідні колонки.

Книжка, ліс, море, скромність, сором, батько, добро, дочка, курча, шафа, стіл, дзеркало.

ЧОЛОВІЧИЙ РІД
(ВІН, МІЙ)

ЖІНОЧИЙ РІД
(ВОНА, МОЯ)

СЕРЕДНІЙ РІД
(ВОНО, МОЄ)

3. Разом з однокласниками/однокласницями дайте відповіді на запитання Родзинки.

1. Чи знаєш ти, що таке гіпсова пов'язка?
2. Для чого її використовують?
3. Хто винайшов гіпсову пов'язку?

4. Дізнайся з тексту, чи правильно ви відповіли на останнє запитання Родзинки.

На околиці Вінниці є **музей** Миколи Івановича Пирогова. Це відомий хірург, який винайшов гіпсову пов'язку.

На території музею розміщені **будинок**, у якому жила сім'я лікаря, **аптека**, **церква**, **парк**. Тут можна дізнатися багато цікавого про **життя** хірурга.

5. Придумай заголовок до тексту про музей. Спиши текст. Визнач рід виділених іменників. Познач його над словами за зразком.

с. р.
Зразок: дерево.

6. Як ти ставишся до лікарів? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай текст. Спиши обведену частину. Визнач **рід** виділених менників. Познач його над словами.

У Вінниці є цікаві скульптури.

На одній з вулиць стоїть **бронзовий музикант**. На іншій — **поет**. Біля будинку сидять **художник** і його **пудель**. Є ще **дівчина** на кулі, одягнута у вишиванку. А в центрі міста — велична **власниця** готелю, одягнена в металеве **мереживо**.

Біля цих скульптур усі охоче роблять селфі.

ЗМІНЮЮ ІМЕННИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Прочитай слова. Визнач, до якої частини мови вони належать.

дівчина

дівчата

будинок

будинки

птаx

птахи

Проведи дослідження!

1. Поясни, чим відрізняються слова першої і другої колонок.
2. У якій колонці іменники мають форму однини?
3. У якій колонці іменники стоять у формі множини? Перевір себе за правилом.

Іменники змінюються за **числами**.

Іменники в **однині** називають **один** предмет.

Наприклад: *їжак, олівець*.

Іменники у **множині** називають **два і більше** предметів. Наприклад: *їжаки, олівці*.

2. Прочитай вірш. Що ти знаєш про його автора?

Садок вишневий коло хати,
хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,
співають ідучи дівчата,
а матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
а мати хоче научати,
так соловейко не дає.

Тарас Шевченко

3. Випиши з вірша виділені іменники у дві колонки.

ОДНИНА

МНОЖИНА

4. Прочитай, куди зібралися друзі.

ШЕВЧЕНКОВІ МІСЦЯ НА ЧЕРКАЩИНІ

Програма поїздки:

- Село Моринці – тут народився Тарас Шевченко.
- Село Шевченкове – тут пройшли дитячі роки Тараса.
- Тарасова криниця – з неї малий Тарас носив воду.
- Тарасова гора – тут похований великий поет.

5. Випиши з програми поїздки іменники — загальні назви, які стоять в однині, у колонку. Познач їх **рід**. Утвори від кожного форму **множини** і запиши в другу колонку.

6. Що ти дізнався/дізналася про Тараса Шевченка на уроці? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай текст і спиши, вибравши потрібну букву з дужок. Випиши виділені іменники, зміни їх за числами.

На (Ч,ч)еркащині є (М,м)істо (К,к)анів. Тут на високому березі (Д,д)ніпра стоїть пам'ятник (Т,т)арасові (Ш,ш)евченку. Це місце називається (Т,т)арасовою (Г,г)орою. На цій (Г,г)орі похований великий український (П,п)оет.

ДІЗНАЮСЬ ПРО ІМЕННИКИ, ЯКІ НЕ ЗМІНЮЮТЬСЯ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Гаджик дібрав цікаві слова. Прочитай їх. Визнач, у якій колонці іменники вжито в однині, а в якій — у множині.

ножиці

сонце

шорти

щастя

окуляри

молоко

сани

золото

Проведи дослідження!

1. Спробуй змінити слова Гаджика за числами.
2. Який висновок можеш зробити? Перевір себе за правилом.

В українській мові є слова, які вживаються **тільки в однині** або **тільки у множині**. Наприклад: *любов, ворота*.

2. Спиши слова Гаджика. Познач у них закінчення.

3. Спиши речення. Підкресли іменники.

1. Хлопчик заглянув у прочинені двері.
2. Найулюбленіша пора школярів — канікули.
3. На вечірнє небо викотився срібний місяць.
4. У Сергійка сьогодні іменини.
5. Леся отримала задоволення від гри на піаніно.
6. У кімнаті лунав дитячий сміх.

4. Випиши підкреслені в попередньому завданні іменники у дві колонки. Підкресли слова, які **не змінюються** за числами.

ОДНИНА

МНОЖИНА

5. Чи доводилося тобі бувати на екскурсіях? Де саме? А може, ти мрієш десь побувати? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Прочитай, як Щебетунчик змінив іменники за числами. Поясни, якої помилки він припустився.

ОДНИНА

сміх

біг

штан

ножиця

МНОЖИНА

сміхи

біги

штани

ножиці

7. Прочитай іменники. Випиши ті, які **не змінюються** за числами. Із **трьома** з них склади і запиши речення.

Метро, автобус, ковзани, джинси, джип, шимпанзе, мавпа, інтернет, телефон, штани, мікрофон.

РОЗДІЛ 5. ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИКИ

РОЗПІЗНАЮ ПРИКМЕТНИКИ

1. Прочитай текст. Визнач, до якої частини мови відносяться виділені слова. Обґрунтуй свою думку.

Соковиті **помідори** і солодкі **кавуни** Херсонщини славляться на всю Україну. Ласкаве херсонське **сонце** дало цим плодам чудовий **смак**.

2. Знайди в тексті слова, які характеризують виділені іменники. Запиши утворені сполучення слів за зразком.

Зразок: *край (який?) степовий.*

Проведи дослідження!

1. На які питання відповідають слова, що характеризують іменники?
2. Що вони називають?
3. Пригадай, як називаються такі слова. Перевір себе за правилом.

Частина мови, яка називає **ознаки** предметів і відповідає на питання **який?, яка?, яке?, які?**, називається **прикметником**. Наприклад: *добрий, біла*.

- **3.** Прочитай текст. Випиши в колонку виділені слова. Добери до них прикметники і запиши в другу колонку.

Чи може **місто** бути півостровом? А чи може **півострів** заховатися в назві міста? Виявляється, може, якщо це місто — Херсон. Його **назва** походить від давньогрецького слова Херсонес. У перекладі українською мовою воно означає півострів. Ось так Херсон заховав у своїй назві півострів!

- **4.** Прочитай повідомлення Щебетунчика. Поясни, як розумієш слово **катакомби**. Перевір себе за словником.

Під Херсоном є підземні катакомби. Мало відомо, що ховають у собі ці **темні** та **сирі** тунелі. Існує легенда, що там є піратське сховище.

СЛОВНИК

КАТАКОМБИ — підземні ходи, лабіринти.

- **5.** Спиши текст про катакомби. Підкресли прикметники хвилястою лінією.
- **6.** До виділених у тексті про катакомби прикметників добери **антоніми**. Запиши їх парами.
- **7.** Випиши з поданих слів прикметники. Підкресли ті, якими можна описати Херсон.

Сучасне, узлісся, білосніжний, кататися, чисте, морська, будинок, гроза, історичне, давнє, українське, південь.

- **8.** Що ти знаєш про місто Херсон? Напиши про це текст (3–4 речення).
- **9.** Випиши з підручника для читання **три** речення з прикметниками. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

ВСТАНОВЛЮЮ ЗВ'ЯЗОК ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

1. Щебетунчик повідомив друзям цікаву інформацію. Ознайомся з нею.

Херсонський морський порт — великий і потужний. Він об'єднує річковий, морський, залізничний, автомобільний транспорт. З порту вирушають у далекі країни величезні кораблі. Вони перевозять різноманітні вантажі.

2. Спиши повідомлення Щебетунчика. Підкресли прикметники.

Проведи дослідження!

1. Прочитай записаний текст без підкреслених прикметників.
2. Поясни, яку роль виконують прикметники в мовленні. Перевір свої думки за правилом.

Прикметники в реченні зв'язані з **іменниками**. Вони допомагають детальніше і точніше уявити предмет.

3. Розглянь малюнки. Запиши їхні назви. Добери по **2–3 прикметники** до кожного слова і запиши під ним.

- 4. Прочитай, де побували друзі. Спиши останнє речення з тексту. Підкресли прикметники й іменники, з якими вони зв'язані.

На Херсонщині друзі відвідали заповідник Асканія-Нова. На його території живуть різні види місцевих степових тварин. А також тварини, привезені з Європи, Азії, Африки, Австралії, Америки.

У заповіднику гарно прижилися африканський страус, американський бізон, індійська антилопа, двогорбий верблюд, шотландський поні, зебра, рожевий фламінго, степовий орел.

- 5. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

На березі Чорного моря розташоване привабливе місто Скадóвськ. Тут чисті піщані пляжі. Морська вода прозора і тепла. У Скадовську розміщені дитячі курорти.

- 6. Випиши з тексту про Скадовськ сполучення іменників із прикметниками. Допиши до кожного свій прикметник.

Зразок: *бурі (які?) чорні, піщані, сильні.*

- 7. Чи доводилось тобі відпочивати на морі? Чи ти тільки мрієш там побувати? Напиши про це текст (3–4 речення).

- 8. Прочитай текст. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли прикметники хвилястою лінією, а іменники — прямою.

На території (сонячна) Херсонщини змішалися три стихії: (глибока) води, (невисока) гóри і (піщані) пустеля. Вона справді тут є. Називається — (Олешківський) піскій.

ЗМІНЮЮ ПРИКМЕТНИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Читалочка хоче поділитися з тобою інформацією про Одесу. Прочитай її.

Мальовничий берег Чорного моря прикрашає чарівне місто Одеса. Його називають українською столицею гумору. Першого квітня тут офіційний вихідний. Веселі одесити святкують День сміху.

Під Одесою розміщені великі катакомби. Їх любляють відвідувати зацікавлені туристи.

Одеса, виявляється, є і в космічному просторі. На честь міста названа далека зірка.

Проведи дослідження!

1. Прочитай виділене в тексті сполучення слів. Про скільки зірок у ньому йдеться?
2. У якому числі стоїть іменник **зірка** — однині чи множині?
3. Зроби висновок про число прикметника **далека**. Перевір себе за правилом.

Прикметник стоїть у тому **числі**, що й **іменник**, з яким він зв'язаний. Наприклад: *теплий день, теплі дні*.

2. Випиши з повідомлення Читалочки **два** сполучення прикметника з іменником в однині і **два** — у множині.

3. Зміни число поданих сполучень слів і запиши. Чи всі словосполучення вдалося змінити? Чому?

сонячні дні — ...

кругосвітні подорожі — ...

морські порти — ...

південні ворота — ...

4. Улітку Родзинка відвідала Одесу. Прочитай її спогади.

Центральна вулиця Одеси називається Дерибасівська. Вона пішохідна. Тут ростуть старі розлогі дерева. За ними видніються ошатні споруди.

5. Випиши з тексту виділені слова. Зміни їх за числами.

Зразок: *розкішний сад — розкішні сади.*

6. Поміркуй, чим схожі міста Херсон і Одеса. Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Спиши сполучення слів, узгодивши прикметники з іменниками в числі. Із **двома** сполученнями слів склади і запиши речення.

(Морські) набережна, (тепле) моря, (привітний) містяни, (пішохідні) вулиця.

ЗМІНЮЮ ПРИКМЕТНИКИ ЗА РОДАМИ

1. Спиши сполучення слів. Познач закінчення в прикметниках.

морський порт

морська вода

морське повітря

Проведи дослідження!

1. Визнач рід іменників у сполученнях слів.
2. Поясни, чи змінюється прикметник зі зміною роду іменника.
3. Чи можна стверджувати, що прикметники змінюються за родами? Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Прикметники в однині **змінюються за родами**. Прикметник має такий рід, як іменник, з яким він зв'язаний. Наприклад: *зелена трава, зелене дерево, зелений кущ*.

У **множині** рід прикметника **не визначається**.

2. Прочитай інформацію Гаджика. Випиши з виділених речень сполучення іменників з прикметниками. Познач рід прикметників.

ж. р.
Зразок: *чиста вода*.

Одеса — велике місто. За кількістю жителів воно посідає третє місце в Україні. **Морський порт в Одесі є найбільшим у нашій державі**.

Назву місту дала французька мова. У ній є вислів, що означає «достатньо води». Якщо його прочитати у зворотному напрямку, то отримаємо слово «одеса».

3. Прочитай і спиши текст. Підкресли прикметники разом з іменниками, з якими вони зв'язані.

Є на Одещині містечко Вилкове. У ньому незвичайні вулиці. Замість них — широкі та вузькі канали з водою. Як місцеві жителі пересуваються містом? Дуже просто! Їхній транспорт — великі і малі човни.

4. Постав підкреслені сполучення слів у формі **однини** й запиши. Познач **рід** кожного прикметника.

5. Чи хотілося б тобі побувати в такому місті, як Вилкове? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Спиши текст, вставляючи пропущені закінчення. Підкресли прикметники. Познач їх рід.

В Одесі розташований найстаріш.. міськ.. ринок у Європі. Він називається «Привоз». Тут завжди йде жвав.. торгівля. Сонячн.. південн.. місто приваблює покупців з різних країн.

ВИЗНАЧАЮ РОДОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

1. Прочитай повідомлення Гаджика. Випиши виділені сполучення слів.

На півдні України, там, де **спокійна річка** Інгул впадає в могутній Південний Буг, розкинулось **чудове місто** Миколаїв. Назване воно на честь Святого Миколая, покровителя моряків.

У Миколаєві є катакомби. Це цілий **підземний лабіринт**.

Проведи дослідження!

1. Познач рід прикметників у вписаних сполученнях слів.
2. Виділи в них закінчення.
3. Зроби висновок, які закінчення мають прикметники чоловічого, жіночого і середнього родів. Перевір себе за правилом.

Прикметники **чоловічого** роду мають закінчення **-ий, -ій** (*гарний чоловік, синій колір*), **жіночого** роду — **-а, -я** (*гарна жінка, синя хустка*), **середнього** роду — **-е, -є** (*гарне пальто, синє небо*).

2. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши речення, у яких є прикметники в **однині**. Підкресли їх, познач закінчення.

Миколаїв — відоме місто. Про нього кажуть, що це справжня фабрика кораблів. У Миколаєві будують різні судна: пасажирські, військові, риболовецькі, науково-дослідні. Усі судна виходять у великий океан.

3. Спиши сполучення слів, вставляючи відповідні закінчення. З **одним** зі сполучень склади і запиши речення.

1) давн.., близьк.. друг; 2) вранішн.., лагідн.. сонце;
3) могутн.., широк.. ріка.

4. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Запитай у вчителя/вчительки про значення слів, які тобі незрозумілі.

У Миколаєві розташована астрономічна **обсерваторія**. Тут проводять спостереження за небесними тілами. Працівники обсерваторії складають морехідні і зоряні карти. Навчають моряків орієнтуватися в океанах за допомогою зірок.

5. Випиши з тексту про обсерваторію речення, у якому є прикметники у множині. Познач у них закінчення. Поясни, яке закінчення мають прикметники у множині.

6. Чи хотілося б тобі побувати в обсерваторії? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай і спиши текст. Встав пропущені закінчення прикметників.

На Миколаївщині ви можете відвідати популярн.. курорт Кóблеве. Це велик.. село на березі Чорного моря. Тут приємн.., комфортн.. клімат. Прозор.. і тепл.. вода.

РОЗДІЛ 6. РОЗПІЗНАЮ ЧИСЛІВНИКИ

ПРИГАДУЮ ЧИСЛІВНИКИ

1. Чи хочеш дізнатися, де ще побували друзі? Прочитай про це текст.

У центрі України розташована Кіровоградська область. Її оточує **шість** сусідніх областей. Кіровоградщина розділена на **двадцять один** район. На території області — **дванадцять** міст.

Проведи дослідження!

1. Що називають виділені слова?
2. На яке питання вони відповідають?
3. Пригадай, як називається ця частина мови. Перевір себе за правилом.

Частина мови, яка називає **числа** і відповідає на питання **скільки?**, називається **числівником**.
Наприклад: *п'ять, сорок три*.

2. Прочитай текст про обласний центр Кіровоградщини.

Місто Кропивницький назване на честь Марка Кропивницького. Це талановитий режисер і актор. Майже сто сорок років тому М. Кропивницький створив перший в Україні театр, де вистави відбувалися українською мовою. За своє життя Марко Кропивницький зіграв понад п'ятсот ролей. Написав понад сорок п'єс.

 3. Випиши з тексту про Марка Кропивницького речення, у яких є числівники. Підкресли ці частини мови.

 4. Друзі побували в театрі. Розглянь квиток Читалочки.

 5. Дай відповіді на запитання Щебетунчика.

1. У якому театрі побували друзі? 2. Яку виставу дивилися? 3. Якого числа відбулася вистава? 4. Коли був початок дійства? 5. На якому місці сиділа Читалочка? 6. Скільки коштує квиток?

 6. Запиши відповіді на 3, 4, 5 і 6 запитання Щебетунчика. Числа записуй словами. Підкресли числівники.

 7. Чи доводилось тобі відвідувати театр? Чи хотілося б побути актором/акторкою? Яку роль ти мрієш зіграти? Напиши про це текст (3–4 речення).

 8. Спиши текст. Підкресли числівники. Розбери за будовою виділене слово.

Найпопулярніше місце відпочинку в Кропивницькому — парк. Тут росте майже п'ятдесят видів дерев і кущів. На території парку збудовані дитячі майданчики, сорок чотири атракціони. Справжньою родзинкою парку є сто тисяч тюльпанів, які розцвітають наприкінці квітня.

ПРАВИЛЬНО НАГОЛОШУЮ І ЗАПИСУЮ ЧИСЛІВНИКИ

1. Друзі хочуть розповісти про ще одне цікаве місто в Україні. Прочитай їхнє повідомлення.

Запоріжжя розкинулося на обох берегах Дніпра. У місті велика кількість потужних заводів. І, водночас, багато затишних куточків природи. Тут розташована найпотужніша в Україні гідроелектростанція — Дніпрогес.

Проспект Соборний у Запоріжжі — один із найбільших у Європі. Його довжина — 11 кілометрів. Він виходить на греблю Дніпрогесу. Довжина греблі становить майже 2 кілометри.

2. Спиши виділену частину тексту. Числа записуй словами. Підкресли власні назви.

3. Визнач довжину проспекту разом із греблею. Відповідь запиши. Число записуй словом.

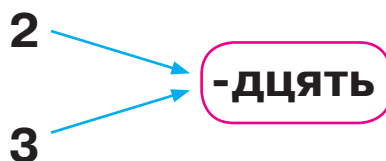
4. Разом з однокласниками/однокласницями пригадайте і запишіть числівники з апострофом. З двома із них склади і запиши речення.

5. Разом із сусідом/сусідкою по парті позмагайтеся, хто більше утворить числівників, які закінчуються на **-надцять**. Запиши свої слова. Постав наголос. Перевір себе за словником.

6. Утвори і запиши числівники за поданою схемою. З одним із них склади і запиши речення.

7. Прочитай інформацію про Запоріжжя.

- Площа Запоріжжя становить 331 квадратний кілометр, і це п'яте за площею місто в Україні.
- У Запоріжжі працює музей автомобілів «Фаетон». Там понад 150 автомашин з різних країн.
- У Запоріжжі розташований найбільший острів на Дніпрі — Хортиця. Він простягнувся на 12 кілометрів.

8. Яка інформація тебе найбільше зацікавила або здивувала? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Спиши текст. Числа записуй словами.

За 25 років незалежності України запорізькі спортсмени більш як 130 разів перемагали на міжнародних змаганнях. З них 27 разів — піднімалися на найвищу сходинку. Запоріжці принесли країні 4 срібні та 16 бронзових олімпійських медалей.

ПРАВИЛЬНО ЧИТАЮ ЧИСЛОВІ ВИРАЗИ

1. Прочитай, що найбільше вразило Родзинку в Запоріжжі.

Дніпрогес працює вже понад 80 років і вражає своїми розмірами. Адже довжина греблі — майже 2000 метрів, висота — 60 метрів. А це як два будинки у 9 поверхів.

 2. Спиши текст про Дніпрогес. Числа записуй словами. Постав наголос у числівниках.

 3. Пригадай назви **зимових** і **весняних** місяців. Поєднай кожну з одним із поданих чисел. Запиши утворені дати. Числа записуй словами.

11

14

16

18

25

30

 4. Допоможи Гаджикові правильно прочитати й обчислити числові вирази. Починай читати зі слів **до** або **від**.

Зразок: до двох додати п'ять — буде сім.

$14 + 11 = \dots$ $35 - 20 = \dots$ $50 + 39 = \dots$ $100 - 34 = \dots$

 5. Прочитай, що найбільше зацікавило в Запоріжжі Щебетунчика.

На Запоріжжі з'явився перший флот запорозьких козаків. Це були військові човни — 20 метрів завдовжки і 4 завширшки. Їх називали чайки. Вони вміщували 60 озброєних козаків. Кожен мав 2 рушниці, запас куль і пороху, шаблю. На борт брали 5 гармат, запаси питної води і харчів.

 6. Обчисли, скільки одиниць вогнепальної зброї було на одному козацькому човні. Відповідь запиши.

 7. Гаджикові цікаво, де ти використовуєш знання з математики. Напиши про це текст (3–4 речення).

 8. Спиши текст. Числа записуй словами.

Туристів приваблює острів Хортиця. Він простягнувся посеред Дніпра на 12 кілометрів.

Тут не тільки багато істричних пам'яток, а й чудова природа. На Хортиці мешкає 30 видів звірів, 120 видів птахів і 15 видів жаб, ящірок.

РОЗДІЛ 7. ДІЗНАЮСЯ БІЛЬШЕ ПРО ДІЄСЛОВА

РОЗПІЗНАЮ ДІЄСЛОВА

1. Прочитай текст. Яке слово в ньому є багатозначним?

Тече, поспішає Дніпро до синього моря. На його берегах **стоїть** місто. Воно **носить** назву великої річки — Дніпро.

Проведи дослідження!

1. Прочитай виділені в тексті слова.
2. Поміркуй, що вони називають.
3. Постав питання до кожного слова. Пригадай, як називаються такі слова. Перевір себе за правилом.

Слова, які називають **дію** предмета і відповідають на питання **що робить?**, **що зробив?**, **що буде робити?**, називаються **дієсловами**.

Наприклад: *знає, читав, напишуть*.

2. Прочитай текст. Випиши дієслова. Поряд у дужках запиши питання до кожного. Познач префікси в дієсловах.

Місто Дніпро розкинулося по обидва береги річки Дніпро. П'ять мостів з'єднують правий і лівий береги.

Під землею у місті працює метрополітен. Його протяжність найменша в Європі, всього шість станцій.

У місті Дніпрі проживає і трудиться майже мільйон мешканців і мешканок.

3. Ґаджик дїбрав слова, якї називають його улюблені дїї. Він думає, що це дїєслова. Чи погоджуєшся ти з ним?

Малювання, ліплення, розв'язування, читання, конструювання.

4. Виправ помилки Ґаджика. Утвори від його слів дїєслова за зразком і запиши.

Зразок: прання — прати.

5. Прочитай, що зацікавило у Дніпрі Щебетунчика. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли дїєслова двома лініями.

У місті (Д,д)ніпро багато різних заводів. Тут випускають складне електронне обладна(н,нн)я. Над його створе(н,нн)ям працюють конструктори.

А ще у (Д,д)ніпрі будують космічні станції, супутники, ракети. Усю цю техніку можна побачити в аерокосмічному музеї.

6. Чи хотілося б тобі побувати в аерокосмічному музеї? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Запиши слова в три колонки. З **одним** дїєсловом склади і запиши речення.

Ракета, козацький, будувати, шанувати, мости, лагодити, фонтан, зимовий, незвичайний, місто, з'єднувати, широкий.

ЩО?

ЯКИЙ?

ЩО РОБИТИ?

ПРАВИЛЬНО ЗАПISУЮ ДІЄСЛОВА НА -ТЬСЯ, -ШСЯ

1. Знайди на карті України місто Дніпро. Центром якої області є це місто?

2. Прочитай повідомлення Читалочки. Чи знав/знала ти про це?

Через Дніпропетровщину протікає невелика річка Оріоль.

Стоїш на її березі і милуєшся кришталевими водами, прислухаєшся до їхнього плескоту. Здається, чистішої річки не бачив. Ні, не здається! Оріоль визнається найчистішою річкою Європи!

3. Випиши виділені слова і прочитай їх, дотримуючись правила.

Дієслова на **-ТЬСЯ, -ШСЯ** вимовляй і пиши так:

ПИШЕМО:

дивит**ЬСЯ**

сміє**ШСЯ**

ВИМОВЛЯЄМО:

диви[ц':а]

сміє[с':а]

4. Допоможи Гаджикові виконати завдання. Спиши речення, вставляючи пропущені букви.

1. Вітер грає.. з пожовклим листком: то пожене.. біжком, то підкрада.. нишком.
2. За двома зайцями пожене.. — жодного не спіймаєш.
3. Здає..., часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю.
4. Скоро казка мови.., та не скоро діло роби.. .

5. Розглянь малюнки. Що роблять діти? Який у них настрій? Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Прочитай, відгадай і спиши загадки. Встав пропущені букви в дієсловах.

Всі його люблять,
Всі його чекають.
А подивля.. — і відразу
скривля.. .

Проти печі грі.. ,
без водички миє.. .

РОЗРІЗНЯЮ ЧАСОВІ ФОРМИ ДІЄСЛІВ

1. Прочитай повідомлення. Випиши виділені слова.

На Дніпропетровщині є селище Петриківка. У ньому здавна **розмальовували** посуд, меблі, будинки, парканни. Ці візерунки назвали петриківським розписом.

Щоб зберегти розпис, майстри і майстрині **навчають** цього мистецтва дітей. А діти **передаватимуть** свою майстерність наступним поколінням.

Проведи дослідження!

1. Визнач, яке з виписаних дієслів називає дію, що відбулася в **минулому**. На яке питання воно відповідає?
2. Яке дієслово називає дію, що відбувається в **теперішньому** часі? Постав до нього питання.
3. Яке дієслово називає дію, що відбуватиметься в **майбутньому**? На яке питання воно відповідає?
4. Зроби висновок, чи змінюються дієслова за часами. Перевір себе за правилом.

Дієслова змінюються за **часами**.

У **теперішньому** часі дієслова відповідають на питання **що робить?, що роблять?**. Наприклад: *живе, пишуть*.

У **минулому** часі — на питання **що робив?, що зробив?**. Наприклад: *жив, написав*.

У **майбутньому** — на питання **що робитиме?, що зробить?**. Наприклад: *житиме, напише*.

2. Розподіли дієслова за часами. Запиши їх у **три** колонки: **теперішній час, минулий і майбутній**.

Співають, створила, розбудить, хвилювалися, фантазують, подарував, припливуть, біліє, прийде.

3. Прочитай і спиши уривок з вірша Євгенія Рослика. Підкресли дієслова, визнач їх час.

Як розквітне квітка у казковім липні,
квітку намалюю, мовби уві сні.

Роки відлітають — квітка мов живая
разом із калиною спить на полотні.

4. Що ти дізнався/дізналася про петриківський розпис? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

5. Спиши текст, вибравши з дужок потрібне слово. Підкресли дієслова. Познач зверху їх час.

У Петриківці є незвичайний паркан. Він (простягнеться, простягається) на 120 метрів уздовж дороги. Його (розпишуть, розписали) квітами, листям, кетягами калини й винограду.

Петриківський розпис (прикрашав, прикрашає) світ неповторною красою.

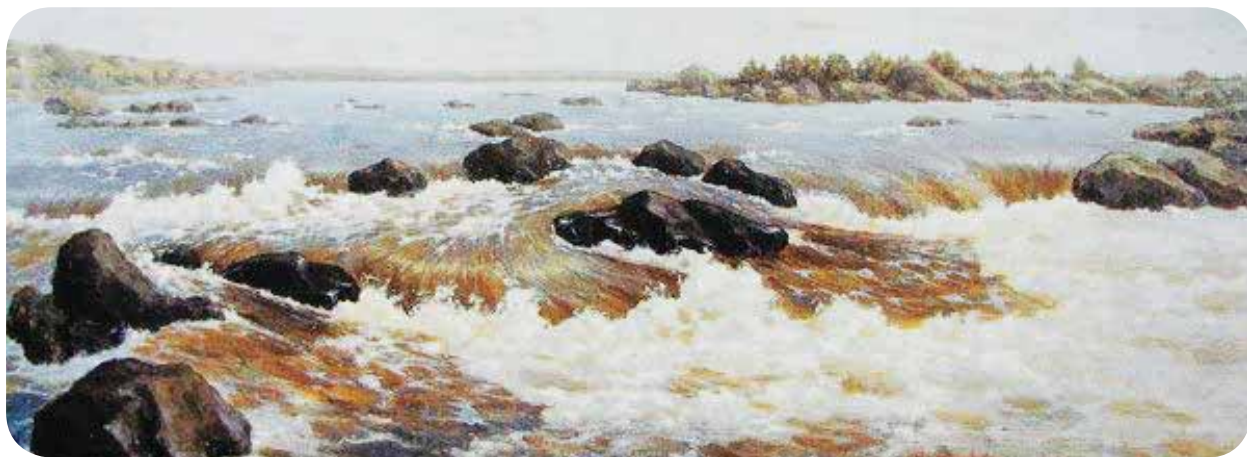

ЗМІНЮЮ ДІЄСЛОВА ЗА ЧАСАМИ

1. Прочитай повідомлення Гаджика. Випиши в колонку виділені дієслова. Визнач їх час.

У давні часи річку Дніпро **перетинали** 9 порогів. Це кам'яні скелі заввишки 7–9 метрів. На островах за порогами **селилися** козаки. Дніпрові пороги робили козаків **недосяжними** для ворогів. Бо ніхто не **перепливав** через такі перешкоди.

Сергій Світославський. Дніпровські пороги

2. Уяви, що події, описані в тексті про пороги, відбуваються зараз. Як тоді звучатимуть дієслова? Запиши їх у другу колонку. Визнач час.

3. Постав виписані дієслова у формі **майбутнього** часу. Запиши їх у третю колонку.

4. Щебетунчик дізнався цікаве про козаків. Прочитай і ти.

За поведінкою птахів та інших тварин козаки дізнавалися про наближення ворога. Тоді козак поспішав до річки чи озера. Виріза́в довгу очеретину, брав її до рота і з головою занурювався під воду. Краєчок очеретини над водою був непомітний. Козак таким чином дихав, а вороги не розуміли, куди він подівся.

5. Випиши з тексту **три** дієслова, зміни їх за часами.

6. Читалочка знайшла іншу інформацію про козаків. Прочитай її і спиши, змінивши слова, що в дужках.

Очевидці (розповідати), що козаки були відважними, чесними, справедливими. Усі рішення (ухвалювати) спільно. (Голосувати) шапками. Якщо вгору (злітати) більшість шапок, значить питання було вирішене.

7. Візьми участь у конкурсі на найкращу розповідь про козаків. Напиши текст (3–4 речення).

8. Прочитай розповідь давнього мандрівника про козаків. Спиши текст. Зміни час дієслів так, щоб це була розповідь про минулі часи.

Козаки тримають себе в бездоганній фізичній формі. Щодня по 6–8 годин тренуються: їздять на конях, стріляють із пістолів, фехтують шаблями, плавають. Молодь вивчає козацькі правила, влаштовує змагання з риболовлі, пірнає на глибину.

ПРАВИЛЬНО ПИШУ НЕ З ДІЄСЛОВАМИ

1. Прочитай прислів'я. Поясни, як розумієш їх значення.

1. Хто не робить, той не їсть.
2. Правда у вогні не горить і в воді не тоне.
3. Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй.

2. Спиши прислів'я. Підкресли дієслова.

Проведи дослідження!

1. Яке слово стоїть перед підкресленими дієсловами?
2. Якого значення набувають дієслова із цим словом?
3. Зроби висновок, як пишемо **не** з дієсловами. Перевір себе за правилом.

Не з дієсловами пишемо **окремо**.

Наприклад: **не** співати.

3. Відгадай загадки Родзинки. Спиши їх, розкривши дужки.

1. Тече, тече — (не)вितече, біжить, біжить — (не)вибіжить.
2. (Не)говорить, а навчає.
3. Голки має, а (не)шиє і (не)вишиває.
4. Хоч зубів багато маю, та нікого (не)кусаю.
5. Через річку всіх проводить, а сам з місця (не)сходить.

4. Щебетунчик підготував правила поведінки за столом. Прочитай їх. Чи погоджуєшся ти зі Щебетунчиком?

За столом поведься чемно!

1. Читай під час їжі.
2. Совай руками по столу.
3. Плямкай губами.
4. Дригай ногами.
5. Витирай рукою рот.
6. Облизуй пальці.
7. Розмовляй з повним ротом.

5. Виправ правила поведінки за столом і запиши.

6. Напиши пораду, як треба поводитися з книжкою. Використовуй подані сполучення слів.

брудними руками
загинай сторінки
пиши на сторінках
вставляй між сторінками
клади де попало

7. Прочитай пораду Гаджика. Спиши виділені речення, розкривши дужки.

Розмовляючи, дивись у вічі того, з ким говориш.
Уважно слухай співрозмовника, (не)перебивай його.
(Не)намагайся довести свою правоту силою голосу.

Під час розмови (не)хитайся, (не)розмахуй руками,
(не)говори надто швидко. Тебе можуть (не)зрозуміти.
Говори тільки про те, що добре знаєш.

Пам'ятай! Культура мовлення свідчить про твою вихованість.

ВСТАНОВЛЮЮ ЗВ'ЯЗОК ДІЄСЛІВ З ІМЕННИКАМИ

1. Прочитай текст. Які факти з тексту були для тебе невідомими?

Місто Донецьк **стоїть** на берегах річки Кальміус, яка **несе** свої води в Азовське море. Донецьк **отримав** ще одну назву — місто мільйона троянд. І справді, на кожного мешканця і мешканку тут раніше припадав один кущ цих красивих квітів.

Троянди легко **переносять** високу температуру. Відомо, що влітку температура повітря в Донецьку така, як у Каїрі — столиці Єгипту.

2. Визнач, з якими іменниками зв'язані дієслова, виділені в тексті про Донецьк. Знайди їх за питаннями і запиши.

Стоїть (*що?*) ...; стоїть (*де?*) ...; несе (*що?*) ...; несе (*куди?*) ...; отримав (*що?*) ...; переносять (*що?*)

3. Прочитай повідомлення Родзинки про незвичайний парк.

У Донецьку було закладено єдиний у Європі унікальний парк кованих фігур.

Найпочесніше місце тут займає розкішний букет троянд. Ще тут розмістили галерею «Знаки зодіаку». Красується викуваний з металу півник, гордо стоїть лелека, через доріжку перекинулась арка дружби.

У місті проходили фестивалі ковальської майстерності. Найкращі роботи залишалися в парку як подарунок місту.

4. Випиши з тексту про парк дієслова разом з іменниками, що зв'язані з ними.

 5. Уяви, що у твоєму селі/місті облаштовують парк металевих фігур. Які фігури тобі хотілося б там побачити? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

 6. Щебетунчик і Гаджик змагалися, хто найточніше опише предмет дієсловами. Відгадай назву описаних предметів і запиши.

1. Лащиться, умивається, грається

2. Гріє, світить, сходить

3. Росте, розквітає, пахне

 7. Знайди серед записаних дієслів слова з префіксами. Познач префікси.

 8. Прочитай повідомлення Читалочки. Спиши його, поставивши дієслова, що в дужках, у **теперішньому** часі.

На Донеччині є місто Слов'янськ. Його (називати) центром видобування солі. У місті (знаходитися) три лікувальні солоні озера.

А ще Слов'янськ (славитися) гончарними виробами. Їх (виготовляти) у маленьких майстернях і (продавати) по всій Україні.

 9. Прочитай і спиши текст, вставляючи пропущені іменники. Можеш скористатися довідкою. Підкресли дієслова, зв'язані з цими іменниками.

Донецький ... славиться відомими людьми. Тут народився і виріс багаторазовий рекордсмен світу зі стрибків із жердиною У Донецьку починала свою спортивну кар'єру гімнастка У цьому місті утворилася професійна футбольна ... «Шахтар».

Довідка: *Сергій Бубка, Лілія Подкопаєва, край, команда.*

ДОБИРАЮ ДІЄСЛОВА – АНТОНІМИ І СИНОНІМИ

1. Прочитай текст. Поміркуй, чому місто має таку назву.

Під містом Соледа́р, у Донецькій області, на глибині 300 метрів **виникли** соляні печери. З’явилися вони тут понад 280 тисяч років тому.

У цих печерах облаштували санаторій, у якому лікують дихальні органи, **зцілюють** нервову систему.

2. Знайди в тексті про Соледар синоніми до виділених дієслів. Запиши утворені пари слів.

3. Заміни подані вислови близькими за значенням дієсловами з довідки. Запиши утворені речення.

1. Читати нотації —
2. Не дати пилинці впасти —
3. Обвести навколо пальця —
4. Рвати серце —
5. На поріг не пустити —

Довідка: *обхитрити, переживати, повчати, заборонити, оберігати.*

4. Прочитай прислів’я. Випиши дієслова-антоніми.

1. Літо запасає, а зима з’їдає.
2. Взимку сонце так сміється, що аж віконце плаче.
3. Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить.
4. Не соромно мовчати, коли нічого казати.
5. Боржник весело бере, та сумно віддає.
6. Краще з розумним загубити, як з дурнем знайти.

5. Допоможи Читалочці і Родзинці виконати завдання. Добери і запиши антоніми до поданих дієслів.

пам'ятати — ...

відлітати — ...

руйнувати — ...

нагріватись — ...

вигравати — ...

дозволяти — ...

зустрічати — ...

продавати — ...

6. Прочитай, як описав ярмарок самими лише дієсловами український письменник Остап Вишня.

І все це ворухиться, дихає, кричить, мекає, ірже, позіхає, кувікає, пахне, кудкудаче, лускає насіння, крутиться на каруселях...

7. Склади і запиши за описом Остапа Вишні розповідь про стародавній ярмарок. Користуйся поданими запитаннями.

1. Як добиралися люди на ярмарок?

2. Що продавали на ярмарку?

3. Як розважалась молодь на ярмарку?

8. Прочитай пари речень. Що можеш сказати про значення виділених дієслів? Визнач їх час.

1. Листя **падає** вогняними метеликами на землю.

Наголос у слові **падає** на другий склад.

2. Катер **летів** проти вітру, розсікаючи хвилі.

У небі **летів** літак.

9. Виконай **одне** із завдань на вибір. З **двома** словами склади і запиши речення.

1. Випиши зі словника синонімів **три** ряди дієслів-синонімів.

2. Випиши зі словника антонімів **три** пари дієслів-антонімів.

РОЗДІЛ 8. РОЗПІЗНАЮ СЛУЖБОВІ СЛОВА

ПРИГАДУЮ СЛУЖБОВІ СЛОВА

1. Прочитай групи слів. У якій колонці слова не зв'язані між собою? Яка група слів є віршем?

Розлогим дубом
нам втіху
заховався сонця
клаптик снігу.

Під розлогим дубом
нам на втіху
заховався від сонця
клаптик снігу.

2. Спиши вірш. Підкресли службові слова.

Проведи дослідження!

1. Спробуй поставити питання до підкреслених слів.
2. Поясни, для чого служать ці слова. Перевір себе за правилом.

Службові слова служать **для зв'язку слів** у реченні. Вони не відповідають на питання.
Наприклад: **У** саду **на** калині **заспівав** соловейко.

3. Прочитай і спиши повідомлення Читалочки. Вибери з дужок потрібні службові слова.

(На, У, До) Луганську є парк кам'яних скульптур. Він один (над, біля, з) найбільших у світі. Ці скульптури були розкидані (по, у, за) всій території Луганської області. А тепер зібрані (біля, під, в) одному місці.

4. Прочитай повідомлення Родзинки. Спиши його, вставивши пропущені службові слова.

Неподалік ... Луганська є водоспади. Один ... них ... спекотні літні місяці пересихає. А ... зимову пору року замерзає і вражає своєю красою. ... це його називають льодоспадом.

Довідка: з, в, у, через, від.

5. Розглянь світлину водоспаду. Пофантазуй, яким він буває навесні, влітку, восени та взимку. Напиши про це текст (3–4 речення).

6. Допоможи Гаджикові утворити речення з поданих слів, додавши службові слова. Запиши їх. Підкресли службові слова.

1. Луганськ, стояти, берег, річка, Луга́нь.
2. Назва, місто, походити, назва, річка.
3. Луганськ, багато, заводи.

РОЗПІЗНАЮ ПРИЙМЕННИКИ

1. Прочитай пари речень. Випиши виділені пари слів. Підкресли службові слова.

1. **З пагорба** зійшов сніг. **На пагорбі** зазеленіла трава.
2. **До річки** біжать весняні струмочки. **Через річку** йти по кризі вже небезпечно.

Проведи дослідження!

1. З якими частинами мови зв'язані службові слова?
2. Чи змінились іменники від зміни службових слів? Прочитай і запам'ятай, як називаються такі службові слова.

Службові слова **в, у, на, до, з, біля, по, через, під, про, від, між, перед** називаються **прийменниками**.

- 2. Прочитай сполучення слів. Які службові слова в них пропущено? Встав їх.

дружить ... Родзинкою
пришов ... Гаджика
дізнався ... Читалочки
розповідав ... Щебетунчика

- 3. Запиши сполучення слів з попереднього завдання, додавши прийменники. Із **двома** сполученнями склади і запиши речення.

- 4. Прочитай, де побували друзі. Чи доводилось тобі бувати в цьому місті?

Друзі завітали до Харкова. Побували в Центральному парку. Там безліч цікавих атракціонів для дітей.

Піднялися над містом на оглядовому колесі. З висоти пташиного польоту побачили велике місто. Були в захваті від його краси.

- 5. Випиши з тексту про Харків сполучення прийменників з іменниками, з якими вони зв'язані.

6. Прочитай назви атракціонів у харківському парку.

ЛУНА-ПАРК	
Атракціони	Ціна
Автодром	40 грн
Американська гірка	50 грн
Будинок жахів	50 грн
Вежа падіння	50 грн
Канатна дорога	30 грн
Колесо огляду	50 грн

7. Кожний з друзів побував на двох атракціонах. Читалочка витратила на них 70 грн, Щебетунчик — 90 грн, Родзинка — 80 грн, а Гаджик — 100 грн. Поміркуй, хто які атракціони міг відвідати.

8. На яких атракціонах хотілося б побувати тобі? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

9. Спиши текст, вставляючи пропущені прийменники.

... Харкові є мала копія Ейфелевої вежі. ... неї відчуваєш атмосферу Франції, Парижа. ... гвинтових сходах вежі можна піднятися ... оглядовий майданчик і помилуватися містом.

РОЗРІЗНЯЮ ЧАСТИНИ МОВИ

1. Постав питання до поданих слів. Визнач, до якої частини мови вони належать, і запиши за зразком.

Зразок: місто (що?) — іменник.

Екскурсія, відвідали, цікаві, туристи, п'ять, на.

2. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

У Харкові друзі відвідали планетарій. Тут вони захоплено розглядали зоряне небо. Спеціальні проєктори дозволили побачити полярне сяйво, всіяну кратерами поверхню Місяця.

Дуже зацікавив друзів телескоп. За допомогою нього можна спостерігати рух Місяця, найближчі до нас планети, інші небесні тіла.

3. Об'єднай виділені слова в групи за частинами мови. Запиши їх у три колонки.

ІМЕННИК | **ПРИКМЕТНИК** | **ДІЄСЛОВО**

4. Чи хотілося б тобі побувати в планетарії? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

5. Розглянь афішу, яка привабила друзів у Харкові. Про що можна дізнатися з неї?

6. Прочитай, де побували друзі.

Після планетарію друзі **відвідали** океанаріум. Спочатку вони потрапили в зал з прісноводними рибками. Особливо **здивував** їх акваріум, у якому рибки **світилися**.

Потім друзі побували в залі з мешканцями морів і океанів. Полюбувалися коралами, морськими ліліями. Трохи моторошно, але цікаво було **спостерігати** за акулами.

7. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про океанаріум. Утвори від них іменники, запиши в другу колонку.

8. Разом з однокласниками/однокласницями допоможіть Гаджикові розібратися, яка інформація достовірна (правдива), а яка — недостовірна.

Слово п'ятірка — числівник .
Слово п'ятірка — іменник .
Слово плавання — іменник .
Слово плавання — дієслово .

9. Прочитай і спиши текст, вибравши з дужок потрібний прийменник. Випиши числівник, поділяючи його на склади для переносу.

Одним (для, з) улюблених місць відпочинку мешканців та гостей Харкова є підвісна канатна дорога. Використовують її (біля, для) прогулянок, а також як транспорт. Вісімнадцять хвилин (у, на) повітрі — і ти вже (за, в) іншому кінці Харкова. Не (в, на) кожному місті є така незвична дорога.

РОЗДІЛ 9. БУДУЮ РЕЧЕННЯ

РОЗРІЗНЯЮ РОЗПОВІДНІ, ПИТАЛЬНІ І СПОНУКАЛЬНІ РЕЧЕННЯ, ОКЛИЧНІ Й НЕОКЛИЧНІ

1. Прочитай речення. Визнач, яке з них є **розповідним**, яке — **питальним**, а яке — **спонукальним**. Перевір себе за правилом.

1. Яке місто відвідали друзі?
2. Друзі милувалися Полтавою.
3. Дізнайтеся, що цікавого є в Полтаві.

Речення, у якому про щось **розповідається** (повідомляється), називається **розповідним**.

Речення, у якому про щось **запитується**, називається **питальним**.

Речення, у якому **висловлюється спонукання до дії** (прохання, заклик), називається **спонукальним**.

2. Розглянь таблицю. Про що з неї можна дізнатися?

3. Прочитай речення. **Перше** перебудуй на спонукальне, **друге** — на питальне. Запиши утворені речення.

1. Друзі побували на Полтавщині.

2. У Полтавській області протікає понад 140 річок.

4. Разом із сусідом/сусідкою по парті прочитайте в ролях вірш Степана Руданського.

— Чого, брате, так збілів? Що з тобою сталось?!

— Ах, за мною через став аж сто вовків гналось!

— Бог з тобою! Сто вовків! Та б село почуло.

— Та воно пак і не сто, а п'ятдесят було.

— Та й п'ятдесят диво в нас. Де б їх стільки взялось?

— Ну, Іванцю! Нехай так, але десять гналось.

— Так і десять не було! Знать, один усього?

— А як один? Аби вовк! Страшно і одного...

— А може, то і не вовк?

— А що ж то ходило? Таке сиве та мале, а хвостик як шило.

5. Випиши окличні речення з виділеної частини вірша. Яке з них є питальним? Підкресли його.

6. Прочитай повідомлення Гаджика. Спиши його, позначаючи початок і кінець кожного речення.

У річку Вóрсклу впадає маленька річечка Лта́ва саме в тому місці розташоване місто Полтава чи здогадуєшся, чому місто має таку назву

7. Прочитай повідомлення Читалочки. Випиши з нього **питальне** й **одне розповідне** речення. Добери і запиши синоніми до виділеного слова.

Чи знаєш ти, хто такий Іван Котляревський? Це письменник, який жив понад двісті років тому. Він перший почав писати твори українською мовою. До того українською мовою тільки **розмовляли**.

8. Твори якого українського письменника чи якої української письменниці ти любиш читати? Напиши про це розповідь (3–4 речення).

9. Прочитай і спиши повідомлення Щебетунчика. Підкресли **окличні** речення. Придумай і запиши **спонукальне** речення до цього тексту.

У Полтаві є музей Івана Котляревського. Знаєш, хто проводить там екскурсії? Сам Іван Котляревський! Як таке може бути? Дуже просто! Роль Івана Котляревського виконує актор.

ВЖИВАЮ РЕЧЕННЯ ЗІ ЗВЕРТАННЯМ

1. Прочитай і спиши речення з віршів.

1. Літо, до побачення! (*Валентин Бичко*)
2. Як вам, бджілко, ночувалось? (*Ліна Костенко*)
3. Чого в чорнилі руки, Таню? (*Грицько Бойко*)

Проведи дослідження!

1. До кого звертаються поети?
2. Підкресли ці слова в реченнях.
3. Які розділові знаки стоять біля цих слів?
4. Зроби висновок, як виділяються звертання на письмі. Перевір себе за правилом.

Слово або сполучення слів, яке називає того, до кого звертається мовець, називається **звертанням**.

На письмі звертання виділяється **комами** або **знаком оклику**. Наприклад: *Що ти нам, весно, принесла? Діти! Бережіть природу.*

- 2. Прочитай жарт. Допоможи Читалочці знайти речення зі звертанням. Запиши їх і підкресли звертання.
— Доню, чому ти так швидко їси шоколад? Чи забула, що в тебе є братик?
— Ні, мамо, не забула. Тому й поспішаю.
- 3. Допоможи Щебетунчикові записати подані слова у формі звертання.

Зразок: *тато — тату.*

Мама, дідусь, друг, сусідка, товариш, Сергійко, Іван Степанович, Надія Василівна.

- 4. Перебудуй подані речення так, щоб у них були звертання. Запиши їх.
1. Купила мені мама книжку про прибульців з космосу.
 2. Відвідала хвору подругу Надійка.
 3. Хлопчики поступились дівчаткам місцем в автобусі.
- 5. Прочитай діалог. Що в ньому пропущено? Спиши діалог, поставивши розділові знаки.
- Мамо ти любиш казки
 - Люблю Данилку
 - А хочеш мамо я розкажу тобі невеличку казку
 - Дуже хочу синку
 - Жила собі чашка з молоком, а я її розбив
 - Ну й невесела в тебе казка Данилку
- 6. Чи траплялися у твоєму житті кумедні або прикрі випадки? Які саме? Напиши про один із них текст (3–4 речення).
- 7. Допоможи Гаджикові скласти **три** речення, у яких подані слова будуть звертаннями. Запиши утворені речення.

Дідусь, Ірина Петрівна, дощик.

ВИЗНАЧАЮ В РЕЧЕННІ ГОЛОВНІ І ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ

1. Прочитай і спиши речення.

Друзі приїхали на Сорочинський ярмарок.

Проведи дослідження!

1. Про кого йдеться в цьому реченні? На яке питання відповідає це слово? Підкресли його **однією** лінією.
2. Що зробили друзі? Постав питання до цього слова. Підкресли його **двома** лініями.
3. Прочитай правила і запам'ятай, як називаються підкреслені слова.

Слова в реченні, які відповідають на певні питання, називаються **членами речення**.

Член речення, який вказує, **про кого** або **про що** говориться в реченні, називається **підметом**. Підмет відповідає на питання **хто?** або **що?**.

Член речення, який вказує, **що говориться про підмет**, називається **присудком**. Присудок відповідає на питання **що робить?**, **що зробив?**, **що буде робити?**.

Підмет і присудок — **головні** члени речення. Усі інші члени речення називаються **другорядними**.

2. Прочитай текст. Випиши виділені речення. Підкресли підмет **однією** лінією, присудок — **двома** лініями, а під кожним другорядним членом постав **три крапки**.

Полтавщину на весь світ прославляє відоме село. Це — Великі Сорочинці. Щороку тут проходить Сорочинський ярмарок. Чого там тільки немає! Вишиванки, картини, прикраси, різноманітні вироби з глини, дерева, шкіри. А ще тут проводять майстер-класи.

3. Прочитай повідомлення Щебетунчика.

Найвідоміша страва на Полтавщині — полтавські галушкі. **Полтавці щедро пригощають галушками гостей. У центрі Полтави стоїть пам'ятник полтавській галушці.**

4. Випиши **головні члени** з речень, виділених у тексті про галушки. Постав питання від підмета до присудка і навпаки.

Зразок: дуб (що робить?) росте; росте (що?) дуб.

5. Друзі побували на майстер-класах. Запиши, хто чим займався. Підкресли головні і другорядні члени в кожному реченні.

6. Який майстер-клас тебе зацікавив найбільше? Напиши про це текст (3–4 речення).

7. Прочитай повідомлення Читалочки і спиши. Підкресли головні члени в кожному реченні.

Полтавщину прославляє знамените село Опішня. Тут здавна живуть майстри гончарної справи. Вони виготовляють із глини статуетки, посуд, іграшки і навіть скульптури. Туристи охоче купують керамічні вироби з Опішні.

ВСТАНОВЛЮЮ ЗВ'ЯЗОК СЛІВ У РЕЧЕННІ

1. Прочитай текст. Випиши виділене речення. Підкресли головні і другорядні члени.

На Полтавщині є місто Миргород. Воно розташоване на річці Хорол. **Славиться Миргород мінеральною водою.**

2. Установи зв'язок слів у записаному реченні за поданими питаннями.

Миргород (*що робить?*) ...; славиться (*чим?*) ...; водою (*якою?*)

3. Прочитай інформацію Родзинки. Спиши виділені речення. Підкресли головні члени.

Курорт у Миргороді існує сто років. Допомогла випадковість. Місту не вистачало питної води. Люди пробурили нову свердловину.

Але вода була несмачною. **Городяни використовували її для технічних потреб.** Та незабаром помітили, що у тих, хто пив воду, поліпилася робота шлунка, перестали боліти суглоби. **Так люди дізнались про лікувальні властивості миргородської води.**

4. Визнач, яке з виписаних із попереднього завдання речень має таку схему. Встанови зв'язок слів у ньому за питаннями.

_____ = = =

5. Прочитай інформацію Читалочки. Спиши виділене речення. Побудуй його схему.

Відвідувачі парку крокують пішохідним мостом через річку Хорóл. Їх **приваблюють водянi лiлiї**. Увечерi розважає світломузичний фонтан.

6. Випиши з тексту про парк останнє речення. Встанови зв'язок слів у ньому, поставивши питання.

Фонтан (...?) розважає; фонтан (...?) світломузичний; розважає (...?) увечері.

7. Чи доводилось тобі дивитися на річку з моста? Напиши текст (3–4 речення) про свої враження.

8. Прочитай назви річок Полтавщини. Запиши їх в алфавітному порядку. З **однією** назвою склади і запиши речення. Підкресли головні й другорядні члени.

Псел, Сула́, Во́рскла, Оріо́ль, О́ржиця, Хорóл.

УТВОРЮЮ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

1. Спиши речення. Підкресли головні члени. Встанови зв'язок слів у реченні за поданими питаннями.

Допитливі друзі приїхали на Сумщину.

друзі (що зробили?) ...

друзі (які?) ...

приїхали (куди?) ...

2. Визнач, яке із записаних сполучень слів є основою речення. Якими членами речення є ці слова? Перевір свої думки за правилом.

Підмет і присудок становлять **основу** речення. Інші **зв'язані між собою слова** утворюють **слово-сполучення**. Наприклад: *весела дівчора; поспішає до школи.*

3. Спиши речення. Підкресли головні члени. Встанови зв'язок слів у реченні за питаннями і запиши.

Ошатне місто привітно зустрічає гостей.

4. Поміркуй, які з утворених пар слів є словосполученнями. Підкресли їх.

Проведи дослідження!

- Прочитай підкреслені словосполучення.
- Поміркуй, яке слово в кожному словосполученні **головне**, а яке — **залежне**. Перевір свої міркування за правилом.

У словосполученні є **головне** слово і **залежне**. Під час встановлення зв'язку слів у словосполученні питання ставимо від головного слова до залежного.

Наприклад: *небо (яке?) синє.*

5. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

У Сумах стоїть пам'ятник сумці. За легендою, на тому місці, де розташоване місто, було знайдено мисливські сумки із золотом. Сумки і дали назву місту.

6. Випиши з тексту про пам'ятник сумці виділені речення. Утвори й запиши словосполучення зі слів кожного речення. Постав питання від головного слова до залежного.

7. Прочитай, що привабило в Сумах Родзинку. Поясни, як розумієш значення виділеного слова.

Суми мають ще один символ — дерев'яну альтанку. Існує легенда, що **альтанка** побудована на місці свердловини, пробуреної під час невдалих пошуків нафти. Для її спорудження не було використано жодного цвяха.

Сумчани пишаються красивою альтанкою.

8. Спиши текст про альтанку. Підкресли речення, яке має таку схему. Установи зв'язок слів у ньому за питаннями.

_____ = = =

9. Як думаєш, для чого люди будують альтанки? Чи доводилось тобі бути в альтанці? Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Прочитай інформацію Читалочки. Спиши виділене речення. Утвори й запиши словосполучення зі слів цього речення. Постав питання від головного слова до залежного.

У місті Кролевець, що на Сумщині, росте унікальна яблуня. **Вона займає площу великого саду. Як таке може бути?**

Гілки яблуні, що розросталась, нахилилися до землі і пускали коріння. Так з'являлася нова яблуня на старій гілці!

БУДУЮ РІЗНІ ВИДИ РЕЧЕНЬ

1. Склади речення з поданих слів і запиши. Підкресли головні і другорядні члени речення.

Чернігів, друзі, місто, стародавній, відвідати.

2. Прочитай, що найбільше зацікавило Щебетунчика і Гаджика в Чернігові. Поясни, як розумієш значення слова **вал**. Перевір себе за словником.

У Чернігові туристів приваблює високий вал. Тут по колу розміщено дванадцять стародавніх гармат. Вони були поставлені для охорони міста.

СЛОВНИК

ВАЛ — високий земляний насип навколо поселення для захисту від ворога.

3. Випиши з тексту про вал **перше** речення. Підкресли головні члени. Утвори і запиши словосполучення зі слів речення.

4. Разом з однокласниками/однокласницями розгляньте світлину. Поміркуйте, що уславлює цей пам'ятник.

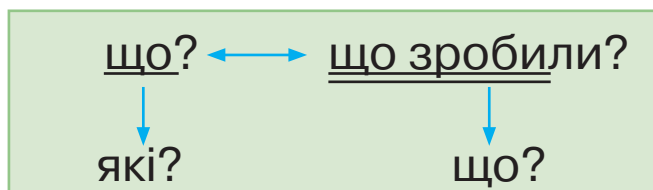

5. Складіть за світлиною з попереднього завдання **три** речення — питальне, розповідне і спонукальне. Запишіть утворені речення.

- 6. Прочитай текст, щоб дізнатися, де стоїть пам'ятник огірку.

На Чернігівщині є місто Ніжин. Воно відоме далеко за межами України завдяки ніжинським огіркам. Мініатюрні огірочки ніжинського засолу замовляють навіть для англійської королеви.

- 7. Склади і запиши речення про ніжинські огірки за поданою схемою. Можеш скористатися довідкою.

Довідка: Ніжин, огірки, прославити, ніжинський.

- 8. Прочитай і спиши повідомлення Родзинки. У першому реченні встанови зв'язок слів за питаннями.

Україна дивує туристів різними пам'ятниками. Є серед них і дуже кумедні. У Полтаві стоїть пам'ятник галушці, у Ніжині — огірку, на Сумщині — салу, а в Запорізькій області — помідору.

- 9. Біля якого пам'ятника, згаданого у попередньому тексті, тобі хотілося б зробити селфі? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

- 10. Прочитай легенду про Чернігів. Запиши виділене речення. Встанови зв'язок слів у ньому за питаннями.

Легенда розповідає, що раніше Чернігів називався Сернігів — від слова «сарна». А сарна — це дуже гарна та лагідна тварина, схожа на бленя. **Тоді сарни водилися в навколишніх лісах.** Їх було так багато, що цю місцину назвали на їх честь.

РОЗДІЛ 10.

ДОСЛІДЖУЮ ТЕКСТ

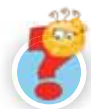

ПРИГАДУЮ БУДОВУ ТЕКСТУ

1. Прочитай слова. Допоможи Гаджикові розібратися, яке слово називає найменшу одиницю мови, а яке — найбільшу.

Текст, слово, звук, речення.

2. Пригадай, що ти знаєш про текст. Встав пропущені слова.

Текст **виражає** _____ думку.
Усі речення в тексті _____ між собою за змістом і розташовані в певній _____.
Текст має таку **будову**: зачин, _____ і _____.

3. Прочитай текст, який зацікавив Читалочку. Придумай йому заголовок.

Кожне місто має свою легенду. Є вона і в Києва.

Були три брати. Один на ім'я Кий, другий — Щек, а третій — Хорів. Їхня сестра Лібідь. Вони побудували місто й назвали його на честь старшого брата — Київ.

Кияни збудували над Дніпром пам'ятник засновникам Києва. Він став візитівкою столиці України.

4. Зачитай зачин і кінцівку тексту про засновників Києва. Спиши основну частину тексту. Підкресли **власні** назви.

5. Прочитай частини тексту. Чи знаєш ти, що таке **фунікулер**? Перевір себе за словником. Поясни, які букви пропущено у виділених словах.

Але є в Києві місця, де складно прокласти дорогу. Тому к..яни збудували фунікулер.

Київ розташований на схилах Дніпра. Його вул..ці то піднімаються вгору, то опускаються вниз.

Він став улюбленцем туристів і місцевої дітвори. Усі з в..ликим задоволе..ям катаються на н..ому.

СЛОВНИК

ФУНІКУЛЕР — залізниця, якою на канатах рухається пасажирський вагон.

6. Знайди в тексті про фунікулер зачин, основну частину і кінцівку. Запиши їх у правильній послідовності.

7. Чи хотілося б тобі покататися на фунікулері? Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Прочитай частини тексту. Розташуй їх у правильній послідовності і спиши.

Зіна глянула на Павлуся. Той почервонів і схилив голову над партою.

Учителька збрала зошити для перевірки і принесла їх наступного дня. Павлуся похвалила. А Зіні зауважила, що вона припустилася помилки в задачі.

Якось, списуючи в Зіни задачу, Павлусь помітив помилку. У своєму зошиті він написав правильно. А Зіні не сказав, що в неї помилка.

РОЗРІЗНЯЮ ТЕКСТИ: РОЗПОВІДЬ, ОПИС І МІРКУВАННЯ

1. Прочитай тексти, які зацікавили Щебетунчика.

Київ називають зеленою столицею. А знаєш чому? Бо Київ потопає в зелені дерев. У ньому понад сімдесят парків, багато скверів, алей. Його вважають одним із найзеленіших міст у світі.

Друзі побували на Пейзажній алеї. Помилувалися скульптурою Малого принца і фонтаном. Посиділи на лавках-кроликаx. Зробили селфі біля велетенських горобців і кішки-стоніжки.

Є в Києві дві найвідоміші вулиці — Хрещатик і Андріївський узвіз. Хрещатик — широка центральна вулиця, насичена готелями, ресторанами. Андріївський узвіз — старовинна звивиста вуличка з маленькими кав'ярнями, сувенірними крамницями, виставками картин.

Проведи дослідження!

1. Визнач, до якого тексту можна поставити питання **що відбулося?**, до якого — **чому?**, а до якого — **які?**.
2. Поясни, який із цих текстів є **розповіддю**, який **описом**, а який — **міркуванням**. Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Текст, у якому про щось **розповідається**, називається **розповіддю**.

Текст, у якому щось **описується**, називається **описом**.

Текст, у якому щось **доводиться**, називається **міркуванням**.

2. Спиши з попереднього завдання текст-розповідь. Добери до нього заголовок.

3. Прочитай повідомлення Родзинки. Придумай йому заголовок. Спиши ту частину, яка є міркуванням.

У Києві є кілька контактних зоопарків. Тут можна ближче познайомитися з тваринами: єнотами, білками, їжаками, кроликами і навіть кенгуру.

Чому в контактному зоопарку цікавіше, ніж у звичайному? Тому що в ньому можна не тільки спостерігати за тваринами. Там дозволяють їх погладити, погодувати кормом, купленим у зоопарку.

4. Напиши опис тварини, яка тобі подобається (3–4 речення).

5. Прочитай текст. Визнач, це розповідь, опис чи міркування. Спиши виділену частину тексту, розкривши дужки.

У розважальному центрі «Дитяча країна» ти можеш відчутися смак дорослого життя.

Тут ніхто (не) вказує тобі, як проводити час. (На) вході отримуєш паспорт, (від) криваєш рахунок (у) банку і вперед — вчитися (за) робляти гроші.

А витратити зароблені кошти можна (на) подарунки друзям, аквапарк або караоке.

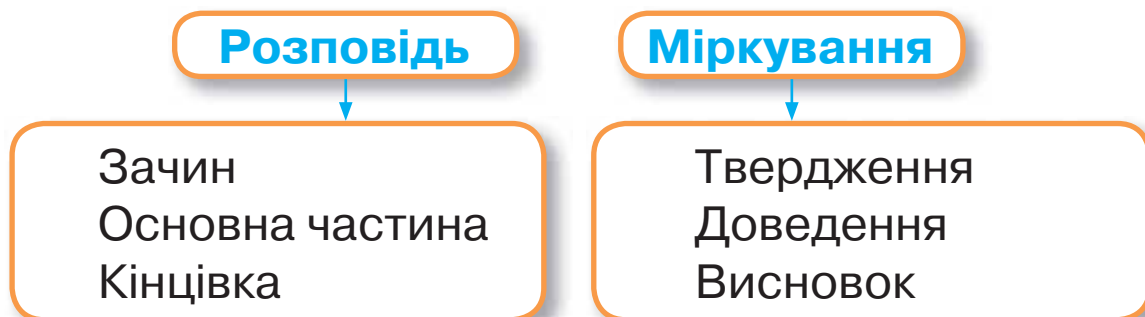

БУДУЮ ТЕКСТ-МІРКУВАННЯ

1. Розглянь таблицю. Порівняй будову двох типів текстів.

Проведи дослідження!

1. Яку будову має текст-розповідь?
2. З яких частин складається текст-міркування?
3. Поясни, чим текст-міркування відрізняється від розповіді.

2. Прочитай пораду друзів. Визнач, до якого типу належить цей текст. Поясни чому.

Радимо тобі побувати в київському Музеї води. Запитаєш чому?

Тут ти потрапиш у дивовижний світ води. Дізнаєшся багато нового про озера і річки. Побуваєш у залах, де йде дощ із грозою, тече водоспад. Цікавинкою музею є атракціон мильних бульбашок. Ти можеш опинитися у величезній бульбашці, яка повністю тебе огорне.

Музей змінить твоє попереднє уявлення про воду.

3. Знайди в тексті про музей води твердження, доведення і висновок. Спиши **доведення**. Підкресли дієслова.

4. Разом із сусідом/сусідкою по парті розгляньте світлини. Поміркуйте, на якій зображено **океанаріум**, а на якій — **аквапарк**. Щоб не помилитись, прочитайте у словнику значення цих слів.

СЛОВНИК

АКВАПАРК — розважальний комплекс із басейнами, фонтанами, гірками на воді.

ОКЕАНАРІУМ — музей живої морської природи.

5. За однією світлиною із завдання 4 склади і запиши текст-міркування. Використай подані твердження і висновок.

ТВЕРДЖЕННЯ: На цій світлині зображено

ВИСНОВОК: В ... відвідувачі отримують задоволення від

6. Разом із сусідом/сусідкою по парті прочитайте заголовки. Визначте, якому типу тексту відповідає кожний із них.

1. Чому в Києві цікаво?
2. Краса київських вулиць
3. Цікаві місця в Києві

7. Прочитай у довідці назви цікавих місць Києва. Вибери, де тобі хотілося б побувати. Поясни чому. Напиши про це текст-міркування за поданим твердженням.

Я хочу відвідати

Довідка: цирк, зоопарк, ляльковий театр, Музей води, океанаріум, аквапарк.

8. Прочитай текст і визнач його тип. Утвори з цього тексту міркування, придумавши твердження і висновок. Можеш скористатися словами з довідки. Запиши утворений текст.

Під час екскурсій ми відкриваємо для себе багато нового й цікавого. Дізнаємося про історію, відкриття. Відвідуємо цікаві місця. Любуємося природою, спорудами.

Довідка: Для, людям, чого, екскурсій.

Екскурсій, знаннями, враженнями, збагачують, і, нас.

СКЛАДАЮ ЕСЕ

1. Прочитай тексти. Визнач, який із них **розповідь**, а який — **опис**.

Київ — дуже красиве місто. У ньому багато театрів, музеїв, історичних споруд. Є місця для відпочинку і розваг. Це приваблює туристів. Навесні окрасою Києва стають квітучі каштани.

Біло-рожевий цвіт каштанів — незвичайний. Пахучі суцвіття з дрібних квіточок нагадують пірамідки. Вони схожі на великі яскраві свічки.

2. Прочитай текст Родзинки. Чим він відрізняється від попередніх?

Я проходила під каштаном. Раптом на мене посипались пелюсточки його квітів.

Цікаво, чому каштан посипав їх на мене? Вирішив погратися зі мною? Чи хотів, щоб я звернула увагу на його красу?

Та, як би не було, мені сподобався цей пелюстковий дощик.

Проведи дослідження!

1. Пригадай, як називається текст, у якому про щось **розповідається**.
2. Як називаємо текст, у якому щось **описується**?
3. А чи знаєш, як називається текст, у якому автор **висловлює свої думки, розмірковування** про щось? Дізнайся про це з правила.

Текст, у якому висловлено **розмірковування (думки автора)** про якийсь предмет, подію, вчинок, власні почуття, називається **есе**.

3. Склади есе за поданим планом і запиши.

1. Яку добру справу я зробив/зробила за останні дні?
2. Що я відчував/відчувала після цього?
3. Який висновок я роблю для себе?

4. Прочитай текст. Визнач його тип. Добери спільно-кореневі слова до виділеного слова і запиши.

Хлопчики домовились зустрітися в неділю на стадіоні, щоб пограти у **футбол**. Але Сашко вранці

полюбляє поспати. Тому, прокинувшись, почав розмірковувати — йти йому на стадіон чи краще поніжитися в ліжку під ковдрою.

5. На основі прочитаного тексту побудуй есе про те, **що для тебе важливіше: домовленість із друзями чи власні бажання.**

6. Побудуй есе за поданим початком і запиши.

Іринка любить уроки української мови. Юркові вони не дуже подобаються. А мені ...

ВИЗНАЧАЮ ТЕМУ І МЕТУ ТЕКСТУ. ДОБИРАЮ ЗАГОЛОВОК

1. Прочитай текст, який зацікавив Гаджика.

Століця — давнє слов'янське слово. Походить воно від слова стіл. Так у Київській Русі називався трон, престол. Тому столицею називалося місто, де перебував князь — правитель країни.

Проведи дослідження!

1. Поясни, про що розповідається в цьому тексті.
2. З якою метою він написаний?
3. Прочитай і запам'ятай правило про **тему і мету** тексту.

У кожному тексті **про щось повідомляється**. Це його **тема**.

Кожний текст **для чогось створений**. Це його **мета**.

- 2. Визнач, який із поданих заголовків найбільше підходить до тексту про столицю. Запиши текст із заголовком.

Столиця

Значення слова
столиця

Столиця
Київської Русі

- 3. Прочитай текст. Придумай заголовок.

У Києві є багато цікавих місць. Але обійти їх за один день неможливо. Адже Київ дуже великий.

Прекрасним рішенням стане відвідування парку «Київ у мініатюрі». Тут можна побачити все місто.

Крихітні собори, парки, мости, театри, навіть аеропорт — на все це можна подивитися зблизька.

- 4. Поясни, хто з друзів визначив **тему** тексту про Київ, а хто — його **мету**.

З тексту ми дізналися, де можна побачити весь Київ за один день.

У тексті розповідається про парк «Київ у мініатюрі».

- 5. Спиши виділену частину тексту про парк. Підкресли слова з подовженими м'якими приголосними звуками.

- 6. Прочитай текст. Придумай заголовок. Визнач **тему** і **мету** цього тексту.

У Києві багато соборів і храмів. Одним з найдавніших є Софійський собор. Софія грецькою мовою означає мудрість. Така назва не випадкова.

Софійський собор був головним культурним центром Київської держави. Саме тут була створена перша на Русі бібліотека. Відбувалось написання книг.

7. Що ти можеш розповісти про Київ іноземцеві? Запиши свою розповідь (3–4 речення). Придумай їй заголовок.

8. Прочитай текст. Придумай заголовок. Спиши текст, вибравши з дужок потрібну букву.

Тисячу років тому (К,к)иїв був найбільшою (С,с)толицею в (Є,є)вропі. Тоді (М,м)істо за розміром у десять разів перевищувало (С,с)толицю (Ф,ф)ранції — (П,п)ариж.

Зараз у списку найбільших (М,м)іст (Є,є)вропи (К,к)иїв на сьомій сходинці.

СКЛАДАЮ ПЛАН ТЕКСТУ

1. Прочитай текст. Визнач, скільки в ньому частин.

Слово **гімн** прийшло до нас із грецької мови. Так у Стародавній Греції називали урочисту пісню на честь богів і героїв.

Державним Гімном нашої Батьківщини є пісня «Ще не вмерла України ні слава, ні воля». Слова написав поет Павло Чубинський. Музику створив композитор Михайло Вербицький.

Звучання Д..ржавного Гімну люди слухають стоячи, зосереджено. Деякі прикладають руку до серця. Такою пов..дінкою вони висловлюють повагу до д..ржави та її символів.

З етимологічного словника

2. Прочитай першу частину тексту про гімн . Придумай до неї заголовок або постав запитання і запиши. Виконай таку саму роботу з іншими частинами тексту. Заголовки або запитання запиши в колонку і пронумеруй.

3. Поміркуй, чи можна назвати твій запис планом тексту. Перевір себе за правилом.

Записані послідовно заголовки або запитання до кожної частини тексту називають **планом** тексту.

План допомагає послідовно переказувати або будувати текст.

4. Спиши з тексту про гімн виділену частину, вставивши пропущені букви.

5. Продовж речення і запиши.

Державні символи України — це ...

6. Дізнайся з тексту, чи правильно ти думаєш.

Кожна країна має свій гімн, прапор і герб. Це державні символи. За ними розпізнають країну.

Прапори різних країн відрізняються кольорами. Кожний колір щось означає.

Державний Прапор нашої Батьківщини має два кольори. Жовтий — колір пшеничної ниви, зерна. Це символ достатку українського народу. Синій — колір ясного неба. Це символ миру.

З етимологічного словника

7. Разом із сусідом/сусідкою по парті складіть і запишіть план тексту з попереднього завдання.

8. Поміркуй, чому кожен частину тексту автор пише з абзацу. Прочитай, що означає писати з абзацу.

Кожну частину тексту пиши з **абзацу**.

Писати з **абзацу** — значить писати з **нового** рядка.

9. Пригадай, де тобі доводилося бачити прапор України. Напиши про це текст (3–4 речення).

10. Прочитай текст. Склади і запиши його план.

Слово **герб** походить з німецької мови й означає **спадщина, спадкоємець**.

Здавна кожний знаменитий рід мав свій герб — особливий знак, який розповідав про походження цього роду. Свої герби мали міста і країни.

Державний Герб України — тризуб. Цей знак був державним гербом ще Київської Русі.

СПОСТЕРІГАЮ ЗА ЗВ'ЯЗКОМ РЕЧЕНЬ У ТЕКСТІ

1. Прочитай текст. Придумай заголовок.

Наша Батьківщина велика і простора. **Вона** простяглася від Карпатських гір до донецьких степів, від Полісся до Чорного й Азовського морів. **Її** найбільша річка — Дніпро. **Він** перетинає всю країну й несе свої води до Чорного моря.

Проведи дослідження!

1. Поміркуй, замість яких слів вжито виділені слова.
2. Поясни, для чого зроблено таку заміну. Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Слова **він, вона, вони, її, його** та інші зв'язують речення в тексті.

Їх використовують також, щоб не повторювати ті самі слова в сусідніх реченнях.

- **2.** Спиши текст і підкресли слова, які зв'язують речення в ньому.

Київ — красивий, древній і вічно молодий. У ньому багато театрів, музеїв, історичних споруд. Розкинувся він на берегах Дніпра. Його оточує чудова природа. У самому місті багато парків і скверів.

- **3.** Прочитай текст. Яка **мета** цього тексту? Придумай до нього заголовок.

Друзі із задоволенням подорожували Києвом. Друзям було дуже цікаво. Друзі дізнались багато нового. У друзів був гарний настрій.

- **4.** Яке слово зв'язує речення в тексті про друзів? Як впливає на текст повторення цього слова? Запиши заголовок і текст, замінивши слово, що повторюється.

- **5.** Прочитай повідомлення Гаджика. Назви слова, які допомогли уникнути повторів.

Центральна площа Києва — Майдан Незалежності. Він отримав таку назву із проголошенням незалежності України. Тут відбуваються найважливіші в житті країни події.

Центральним символом площі є висока колона. Її увінчує статуя жінки в національному вбранні з гілкою калини в руках.

- **6.** Склади і запиши план тексту про Майдан Незалежності.

7. Чи доводилось тобі бувати на Майдані Незалежності? А може, ти тільки мрієш там побувати? Напиши про це текст (3–4 речення).

8. Прочитай текст. Який недолік він має? Запиши текст, виправивши недолік.

В Україні здавна шанують калину. Про калину співають у піснях. Живе калина в казках і легендах. Люди цінують калину за красу і цілющі властивості. З калиною порівнюють красу дівчини.

РОЗРІЗНЯЮ ТЕКСТИ РІЗНИХ СТИЛІВ

1. Прочитай тексти.

Чорне море особливе. Його водна товща складається з двох різних шарів. Верхній шар води населений рослинами і тваринами. Глибинний шар позбавлений життя через наявність сірководню.

Чорне море буває різним. Частіше теплим і лагідним, а іноді бурхливим і неспокійним. Можна дивитися нескінченно довго, як воно б'ється хвилями об берег.

Проведи дослідження!

1. Що спільного в цих текстах?
2. Визнач, який із них **художній**, а який — **науково-популярний**. Доведи свою думку, користуючись таблицею на наступній сторінці.

Текст	Характерні ознаки
Художній	Наявні синоніми, антоніми, порівняння, слова з переносним значенням, емоційне мовлення
Науково-популярний	Використовуються наукові терміни, перевірені факти, відсутні емоції

- 2. Спиши художній текст з попереднього завдання. Подумай йому заголовок.
- 3. Прочитай текст, який друзі побачили на шкільній дошці оголошень.

Оголошення

Пропонуємо літній відпочинок для дітей на Чорному морі в місті Одеса з **1 по 15 липня**.

Вартість путівки на 15 днів — 900 гривень. У вартість входять екскурсії в музеї, дельфінарій. Заяви від батьків подавати класним керівникам.

Адміністрація школи

- 4. Чи можна оголошення назвати науково-популярним або художнім текстом? Чому? Гаджик дізнався, як називаються такі тексти. Прочитай про них.

Тексти **оголошень, заяв, інструкцій, листів, договорів, наказів** та інших **документів** називаються **діловими**.

Ділові тексти пишуться за відповідними правилами. Вони можуть містити *дату, підпис, печатку, адресу, телефон*.

- 5. Визнач, до якого стилю належать тексти з такими заголовками. Запиши заголовки в **три** колонки.

Запрошення

Клімат

Прогулянка

Заповідник

Лист

Світанок

ХУДОЖНІЙ | НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ | ДІЛОВИЙ

- 6. Прочитай речення. Допоможи Читалочці вибрати ті, які взято з тексту науково-популярного стилю. Зачитай їх.

1. У морях і океанах живе понад 50 видів дельфінів.

2. Дельфіни — цікаві водні тварини.

3. Це теплокровні тварини, які дихають легенями.

4. Як і люди, дельфіни мають гарний зір, слух, відчують на дотик, не розрізняють тільки запахів.

5. Дельфіни дуже доброзичливі і грайливі тварини.

- 7. Побудуй і запиши текст про дельфінів художнього стилю. Можеш використати речення із завдання 6.

- 8. Прочитай вірш. Визнач стиль цього тексту.

Вже сонечко в море сіда;
у тихому морі темніє;
прозора, глибока вода,
немов оксамит, зеленіє.

Леся Українка

- 9. Використовуючи слова з вірша Лесі Українки, склади художній опис моря і запиши.

- 10. Вибери з підручника «Я досліджую світ» уривок науково-популярного тексту (3–4 речення). Придумай йому заголовок і запиши.

РОЗДІЛ 11. ПОВТОРЮЮ ВИВЧЕНЕ

ПРИГАДУЮ І ЗАСТОСОВУЮ ВИВЧЕНЕ

1. Прочитай повідомлення Читалочки, змінивши слова, подані в дужках. Визнач **мету** цього тексту.

Є на Київщині місто Переяслав. Його називають міс-
том (храми) і (музеї). Тут розташований музей під від-
критим (небо). На його (територія) побачиш стародав-
нє українське село, давні церкви, колекцію (вітряки),
музеї (рушник), (хліб), (бджільництво), (космос) і ще
багато цікавого.

2. Випиши з тексту про Переяслав виділені слова в дві ко-
лонки. Підкресли слова, які не змінюються за числами.

ОДНИНА | **МНОЖИНА**

3. Спиши текст про Переяслав, розкривши дужки.

4. Розглянь світлини з музеїв Переяслава. Чи здогадуєш-
ся, у яких музеях вони зроблені? Доведи свою думку.

5. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни орфограми
у виділених словах.

Унікальну бананову ферму можна побачити у
(С,с)(и,е)лі (Р,р)ожни (К,к)иївської (О,о)бласті. Попри
те, що ферму називають банановою, тут ростуть інші

незвичні для нас рослини: **ап(и,е)льсини**, мандарини, **л(и,е)мони**, ананаси, кавові кущі. Всього тут висаджено понад 50 сортів тропічних фруктів.

Щороку фабрика дає **в(и,е)ликий** урожай — понад 14 тонн плодів.

 6. Спиши повідомлення Родзинки, розкривши дужки. Числа записуй словами.

 7. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Що тебе найбільше зацікавило?

Неподалік від Києва розташований «Парк Київська Русь». Тут можна побачити княжий **двір**, хороми для послів, садиби киян, ярмарок майстрів, де продаються сувеніри.

У парку проходять театралізовані лицарські бої, турніри, ігри, кінні змагання. Тут ви зможете приміряти **лицарський** костюм, осідлати **коня**, постріляти з лука, зробити горщик з глини.

 8. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про парк. Розбери їх за будовою.

 9. Добери до виписаних слів спільнокореневі і запиши порядок з ними. Підкресли слова, у яких відбулося **чергування голосних** звуків у корені.

 10. У якому з цікавих місць Київщини тобі хотілося б побувати? Чому? Напиши про це текст (3–4 речення).

 11. Друзі хочуть висловити тобі побажання. Прочитай його.

**Скоро літні канікули.
Відпочивай, подорожуй, читай, спілкуйся
українською мовою! Знаходь нових друзів!**

ЗМІСТ

Дізнаюся більше про іменники	3
Досліджую прикметники	16
Розпізнаю числівники	25
Дізнаюся більше про дієслова	30
Розпізнаю службові слова.	43
Будую речення.	49
Досліджую текст	61
Повторюю вивчене.	78

Навчальне видання

ПОНОМАРЬОВА Катерина Іванівна

ГАЙОВА Любов Андріївна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу спеціальних закладів
загальної середньої освіти (Н 54.1 – Н 54.2)
(у 4-х частинах)

Частина 2

(відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом
О. Я. Савченко)

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

Редактор *І. В. Красуцька*

Головний художник *І. П. Медведовська*

Коректор *Л. А. Еско*

Технічний редактор *Е. А. Авраменко*

Малюнки художниці **Наталі Куц-Батюк**

У підручнику використані графічні роботи
Н. Пономарьової; світлини *С. Клименка*,

В. Соловійова, Oleg Kupriets,

тексти *В. Кочевського (с. 43)*

В. Сухомлинського, (с. 62),

а також матеріали з відкритих

інтернет-джерел

(с. 4, 9, 16, 28, 33, 34, 43–45, 47, 58, 59, 61,
62, 65, 66, 70, 72, 74, 77, 78)

Формат 84x108 1/16. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 8,400+ 0,42 форзац.

Обл.-вид. арк. 8,00.

Зам. №

Наклад 2023 пр.

ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта
видавничої справи

до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції»

Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва:

вул. Миколи Шепелева, 2, м. Київ, 03061

Віддруковано

ТОВ «ПЕТ» 61024, м. Харків,

вул. Максиміліанівська, 17

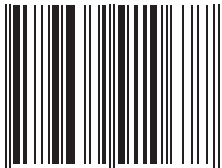
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи

до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції

серія ДК № 6847 від 19.07.2019 р.

ISBN 978-966-991-067-7

9 789669 910677